ACADEMIA ROMANA
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III *TOMUL XVII* *MEM. 8*

COMEMORAREA LUI LOPE DE VEGA

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 13 Decemvrie 1935

Comemorarea lui Lope de Vega nu e numai, în orice ţară civilizată şi pentru orice societate care ceteşte şi gândeşte asupra lecturilor ei, îndeplinirea unei datorii de recunoştinţă către omul, de un geniu pe atât de modest, pe cât de generos, care a îmbogăţit comoara de frumuseţă cu care se înalţă omenirea, dar şi un omagiu adus poporului spaniol însuşi şi chiar, dincolo de dânsul, acestei latinităţi, în care, oricâtă deosebire de rasă, neapărată, ar fi, o stare de spirit comună şi permanentă nu se poate tăgădui.

In ce priveşte valoarea de expresie a omului care a sămănat cu o îmbielşugare fără păreche dovezile unui geniu autentic, nu toţi scriitorii şi nu toate literaturile, în a lor întregime, dau nota clară şi deplină a unui popor. Naţiile-şi împrumută isprăvile în domeniul creaţiei literare ca şi în acela al creaţiei artistice şi ca şi, fireşte, în domeniul, cu mai puţină coloratură osebită, al ideilor. Astfel, oricât de Normand ar fi prin plăcerea de a argumenta şi sentimentele, de a le preface în paragrafe ale unei pledoarii încrezute şi îndărătnice, Corneille se inspiră pe trei şferturi din opera lui aşa de dârz mândră dela teatrul spaniol contemporan al unui Guillen de Castro, care, acesta, are un caracter naţional evident. De sigur că fără Curtea rafinată, mai ales în manifestaţiile ei publice, a lui Ludovic al XIV-lea, Racine n'ar fi dat simţirii nesfârşitele nuanţe care isprăvesc răpindu-i energia elementară, dar se vede limpede drumul care duce dela teatrul său,

rămas și azi, peste romantism, în admirația poporului francez, deși nu se poate recunoaște cu adevărat într'însul, la tragediile lui Seneca mai mult decât la ale corifeilor elenici, croiți din alt material de rasă, și anume la aceste tragedii așa cum le explica școala iezuită, stăpână pe învățământul francez mai înalt, și cum le interpreta, le prefăcea și în producțiile teatrale prezintate anual de colegii. E mult din sentimentalitatea și ideologia, cam leșinată, a lui Rousseau și în cele mai puternice și nobile avânturi ale lui Schiller, Șvabul dela care lipsește așa de mult tocmai nota Germaniei de Sud, de Sud-Vest, din care venea el, și prefacerile în veșmântul producției literare, de o așa de lungă durată și de o așa de mare felurime, a lui Goethe îndreaptă, cu un răsunet slab al vieții germane dela Rin, pe care n'a cunoscut-o la țară decât doar ca un călăreț grăbit spre locurile de întâlnire amoroasă în tinerețǎ, la studii adâncite în domeniul altor literaturi, evoluând dela raționalismul jucăuș al lui Diderot la calmul olimpian al scrisului grecesc descoperit de el cu atâtea greutăți și așa de târziu.

La marele dramaturg al Castiliei nu e așa. Știm ce a învățat, nu prea mult, bastardul fără familie care a putut fi primit în Colegiul « Impăratului » Carol, unde, în locul studiilor adâncite dela colegiile iezuite sau cultivării celor trei limbi, latina, greaca și ebraica, ca în fundația lui Francisc I-iu, se pregătea mai mult pentru înfățișarea la Curte sau pentru întrarea în oaste o lume tinerească mult mai puțin « aristocratică » decât aceea a Franciei din același secol al XVI-lea. Studiile acestea, care nu puteau familiariza cu o antichitate de a cării disciplină și măsură a rămas, și de aceea, străin acest spirit generos, au trebuit să fie întrerupte din lipsa de mijloace. Dela colegiul cu scop practic, școlarul încă desorientat, fără îndemânările bunului curtean, așa cum ele au fost fixate tot în Spania, și cam pe atunci, de un codificator literar, ajunse, printr'o binefacere întâmplătoare, să cunoască acele școli dela Salamanca și Alcalà de Henares, care nu făceau decât să continue, cu argumentări și arguții în vag între margenile unei teologii tradiționale, datinile evului mediu, așa cum, din depărtatul Paris universitar, ele se putuseră transmite aici. Ințelegem de ce natură era deci « filosofia » de rămășițe

aristotelice trecute prin Arabi și cu ce stări sociale încremenite era în legătură dreptul.

Cetirea n'a putut completa ceea ce nu dăduse instrucția, unită cu o educație numai formală, căreia i-a lipsit — și de aici poate și inferioritatea literară în vădirea retorică și vehementă a unor sentimente pe care nu le-a putut încerca în realitatea, și mai ales intimitatea lor, — o adevărată viață de familie. După contactul cu actorii catalani din Valencia, oameni de o altă făptură, vioaie, îndrăzneață și mobilă, decât profesorii din lăcașurile solemne ale unor veacuri încheiate și decât educatorii imperiali ai primilor ani de inițiere, tânărul se aruncă în vieață, ca soldat.

Până atunci el nu cunoscuse din lume, afară de sălile de clasă universitare, atât de solemn înghețate, decât vieața Madridului unde se născuse. Și această atmosferă madrilenă trebue cunoscută pentru a-l înțelege. Şi anume cunoscută supt îndoitul raport: al experienții copilului și adolescentului, pe de o parte, și al obligației lui de a scrie, de a scrie necontenit, ca marele maestru al distracției, pentru însuși acest public din Madrid, care, cum vom vedea, nici nu e un public, fie și în sensul foarte larg al ascultătorilor, la Londra, ai lui Shakespeare, ci *un popor*. Un popor, bineînțeles, nu o plebe, ci ceva mult mai complicat și de o valoare pe care, nici într'un domeniu, plebea n'o are niciodată.

II

Madridul, așa de învălmășit pe la 1600, de o populație săracă venită de pretutindeni, alături de o Curte restrânsă, săracă și înapoiată, e un oraș nou. In evul mediu numele nu i se pomenește. Așezat pe marginea chiar între înaintarea de jos a Musulmanilor și coborîrea de sus a baronilor « recuceririi », el se va folosi imediat de o așa de fericită situație, dar nimic din trecut nu-i sprijină ambițiile începătoare. Vechea « Mantuă » a tribului Carpetanilor, cu care-l leagă o istorie poate nu chiar așa de sigură, devenise un simplu sat al localnicilor, apoi o întăritură a Arabilor, păstrând însă un nume romanic, cu aceeași desinență în *itum*, ca în Valladolid,

capitala trecătoare din părțile mai spre miazănoapte. Ceea ce se atribue, ca fundație, descălecătorului rege castillan Henric al III-lea e prea puțin, și cu atâta nu se face un oraș adevărat. Deodată, spiritul dominator al lui Filip al II-lea, deprins a înfăptui din nimic, mută aici, nu o capitală, cum vom vedea, ci un centru care fusese până atunci la Toledo, venerabila cetate visigotă, plină de rămășița antropologică a cuceritorilor germanici, măreț cuib de stăpânire pe piatra de deasupra largului râu leneș Tajo, — acea Toledă, pe ale cării pieți se vor reprezinta atâtea din « actele » lui Lope, care e însă omul cetății celei noi.

Astfel Madridul s'a colonizat așa cum colonizase, pe ruinele vechiului Bizanț, Constantin-cel-Mare noua *urbs* a imperiului său. A venit cine a vrut, cu obiceiuri mai mult dela țară, și așa a rămas până azi, în fond, oricâte blockhousuri s'ar fi ridicat dăunăzi, orașul de căpetenie și pentru Castilla și pentru Aragon, și pentru Catalonia și pentru Andaluzia. O burghezie negustorească nu există, cum nu există, ca la Cordova, o clasă harnică de meșteri, lucrând după amintirile romane și orientale. Curtea — lucru esențial — nu se vede, Curtea, cu cerințile, impunerile, reservele și prefacerile ei. Filip al II-lea nu e, ca marele său părinte, străbătând Germania, Italia, Țările-de-Jos, și în urmărirea idealului de cruciată, un veșnic absent, dar de îngrămădirea vulgară de locuinți sărace, — edificiile Madridului sunt din era Bourbonilor —, cu oameni culeși de pretutindeni, nu-i place. In pustiul de piatră el și-a sădit livada dela Escoriale, unde numai minerii curățiau scoriile mineralului, și, înălțând un măreț templu de dură și rece piatră lui Dumnezeu, inexorabilului său Dumnezeu catolic, și-a făcut alături tainița îngustă și obscură a muncii de fiecare clipă și a grozavelor suferinți dela sfârșit. Dela această sumbră și chinuită regalitate de singură datorie nu radiază nimic asupra unei societăți care nici nu se formează, nu simte măcar nevoia de a se forma.

Pentru a înțelege pe Lope de Vega să ne uităm la quasicontemporanul lui, marele pictor Murillo, cu care, de altfel, mai sunt legături. Acela care, mai apoi, refugiat la Sevilla, un așa de venerabil oraș, și cu atât mai viu, nu e chemat,

ca Velasquez, să veșnicească figurile membrilor unei dinastii care după Filip s'a mai îmblânzit, face tablouri de altar pentru bisericile noi care se clădesc, dar, pe lângă aceasta, prins de vieața din prejur, se oprește, cu un instinct popular, cu o plebeiană satisfacție, la copiii cari pe un maidan, ca acelea, de adevărat Orient, puțin cam african, ce n'au dispărut nici până acum din umbra trufașă și banală a buildingurilor, își rod coaja de harbuz sau culeg de pe fragmentele unei cămăși care se cască în multe locuri insectele ce se hrănesc pe dânșii.

Rătăcirea ostașului dă orizont copilului din flori care nu-și cunoaște tătăl. Unde nu se va duce el: în insulele Azore, ale « Acvilelor » portugheze, acuma supt aceeași coroană cu toate regatele Spaniei, apoi pe recile coaste triste ale Angliei unde, ca soț al reginei Maria, Filip fusese un rege-consort. Era a doua zi după biruința dela Lepanto, și faima luptei cu Turcii, a cruciatei transmise de Carol Quintul fiului său nu va fi contribuit puțin să facă pe acest tânăr poet a-și căuta locul supt steagurile crucii catolice, în umbra cărora sângerase Cervantes, lăudător călduros al lui Lope, acel Cervantes care el însuși, nu numai în nemuritoarea parodie epică a lui *Don Quijote*, dar și în acele *Novelles ejemplares* pe care spiritele delicate le preferă celebrului roman tragi-comic, înfățișează aceeași notă dominantă, într'o epocă, totuși de atâta « maiestate », și « imperială »: *iubirea pentru detaliul popular* și *nevoia atingerii cu mulțimea, care și ea merită o literatură.*

Murillo, prietenul vagabonzilor și al păduchioșilor, zugrăvește cu o adâncă pietate Madone de o nobleță ideală fără păreche. Tot așa ucenicul « școlii de comedianți » din Valencia, ostașul de aventuri care nu și-a câștigat niciun grad și asupra căruia nu s'a revărsat nicio glorie, tatăl de familie cu copii se face servitor la altarul bisericilor madrilene, ajungând a fi onorat și cu distincția de protonotariu. Acuma cetește, și va putea pomeni ici și colo mai pe toți corifeii literari ai antichității romane, nu și fără câte un Grec lângă dânșii — să nu uităm niciodată că o parte importantă din imensa lui operă e acea epopee a pisicilor, *Gatomaquia*, al cării model e în isprăvile de broaște ale lui Homer însuși.

In fond, el e bunul Madrilen iubitor de glume și de farse. Dar publicul pentru care se răspândește nemărgenit și care, după un gust care, la unii, în legătură cu importanța unică a momentului istoric, e foarte pretențios, cere și altceva: o hrană gătită cu cel mai mare meșteșug. Spectatorii din Londra fac pe sublimul Shakespeare să se coboare la cele mai grosolane jocuri de cuvinte, la cele mai triviale aluzii; morga madrilenă, toledană, cordovană, — căci pretutindeni în aceste cetăți, încă de o destul de largă autonomie medievală, « se joacă teatru » —, impune dramaturgului neobosit și răsfățat să caute potriviri de idei care strigă, legături de elemente concrete care scrâșnesc și o falsă filosofie care răspinge.

Curtea, dacă se poate vorbi de o Curte, cuprinde oameni cari asistă cu plăcere, cu pasiune chiar, la asemenea reprezintații, dar ea nu are nicio consistență și nu poate exercita nicio influență. Pe de altă parte, dela țară, din satele sărace sămănate pe platouri sau ascunse în sierras vine acea atmosferă de fragedă naturaleță, de liniștită armonie, de duios patriarcalism pe care o găsim, în plin secol al XIX-lea, la un Antonio de la Trueba din *Cantos campesinos*. Ca și în teatrul spaniol contemporan la un Echegarray, care însă urmărește și scopuri de critică filosofică și socială, a fost în cele trei mii de bucăți teatrale datorite lui Lope de Vega numai ecoul acestui vălmășag de oraș cu locuri virane și căsuțe populare de-asupra cărora se ridică ici și colo o locuință de curtean. De aici, nivelul.

Și, deoarece această lume e necontenit în piață, deoarece caută și alte distracții decât « cursele de tauri », dar în fond cu aceleași emoții pe care acolo le dă sângele ce se scurge și aici retorica în veșnică desvoltare incandescentă, cu bun și rău în dâra ei de foc viu, el, poetul vremii, întruparea nației în stratele de cultură, dă fără întrerupere ceea ce iese, nu atât din puterea de a da arhitecturi dramatice noi și tari, ci din darul de a li arunca de-asupra podoaba strălucită în care, printre atâtea pietre false, pe care publicul nu le recunoaște ca atare, scânteie câte un adevărat diamant.

III

Dar Lope de Vega, cel așa de Spaniol, adecă de Madrilen, înainte de toate, e și, în general, « Latin ».

De sigur că n'a știut nimic de o Franță care e totuși așa de legată — și va fi, o bucată de vreme, tot mai mult — de Spania lui. Francezii, pe atunci, împrumută dela Spanioli, după ce au împrumutat dela Italieni. Acum, legătura cu Italia e evidentă (în ce privește Portugalia, supt dubla coroană a lui Filip al II-lea, e o singură țară cu « Spaniile » celelalte, și America latină e numai o provincie a regelui iberic).

La dânsul ca și la Murillo, ca și, mai târziu, în același domeniu al picturii, la « Grecul » Teotocopoli, purtat prin Veneția, pe la Bassano ca să se așeze în Toledo și să fie marele pictor al bisericilor și al seniorilor, la ei toți ca și la scriitorii Renașterii din secolul al XV-lea, Italia și Spania, de toate felurile, sunt elemente de gând și de simțire comune, de tehnică împrumutată, de modă care circulă necontenit dela unii la alții, fiindcă nu se pot despărți.

Murillo e cu totul neinteligibil fără Veneția lui Veronese, precum fără amintirea și exemplul lui Tiziano e imposibil Velasquez. Madonele din Madrid și cele din cetatea lagunelor își corespund, doar cu o mai impresionantă seninătate și puritate orientală la ale lui Murillo, și portretul italian a fost adoptat întreg de acel Velasquez care ni-a dat galeria Habsburgilor degenerați ai Spaniei.

De sigur că nu din aproape neexistentul teatru italian al timpului și-a luat Lope de Vega impunătoarele scene de vieață contemporană frământată cu atâta retorică, dar nu odată ridicată pe un plan mai înalt de un avânt care e sincer. Dar liricul, epicul care este într'însul și care se ascunde supt forma dramatică e influențat de Italia. De acolo vine felul de a înțelege și de a tălmăci antichitatea. De acolo pomenirea Veneției așa cum este, « cu cerul de-asupra apelor » și cu « gondolele în loc de cocii », ca acelea cu care se primbla în Ardeal Mihai Viteazul și citarea unui vers chiar cules din Tasso. De acolo plăcerea de a încerca, pe urme virgiliene, învierea

epopeii, în forma serioasă ca și în cea comică. *Frumoasa Angelica* a lui e în spiritul lui Ariosto, cu aceeași eroină de care se aprinde cavalerul. Și, pe vremea când Italia se inspiră dela vechea pastorală clasică, pe care o copiază formal, și el scrie o *Arcadie*.

Prin această Italie, pe care o domină Veneția dogilor și Toscana Marilor Duci din Casa de Medicis, inițiatoare și sprijinitoare a ideii de cruciată până la trimeterea inginerilor militari cari ajută pe Vodă-Mihai la reluarea Giurgiului contra lui Sinan fugarul, prin ea acela care n'a avut norocul, de sigur dorit, ca de orice bun Spaniol, de a lovi în ienicerii Sultanului profanator se pune în legătură cu Orientul în care soarta, în socotelile ei neînțelese, ne-a așezat pe noi.

Astfel, dacă toate piesele lui sunt așezate în cadrul de acasă, prin cetățile pe care una după alta le glorifică, din sentiment firesc ca și pentru a căpăta aplause, — o singură dată, cu personagii care n'au nicio autenticitate, ca și, de altfel, toate figurile străine, istorice, de care se atinge, el prezintă, supt influența marilor schimbări din Rusia «falșului Dimitrie» și a lui Boris Godunov, pe «Marele Duce de Moscovia» —, e altfel în scrisul poetului epic. Nu se putea ca, pe vremea când faima luptelor pentru Cruce la Dunărea-de-Mijloc și la Dunărea-de-Jos străbătea Europa, ca el să nu urmeze lui Torquato Tasso, care poate fi pus și el în legătură cu o epopee în așa de mare măsură românească, alcătuind un *Ierusalim cucerit* corespunzător operei marelui poet italian. Că a răsbătut până la el zvonul de arme de prin văile muntene, ardelene, moldovenești o dovedește, de altfel, pomenirea în «Războiul Pisicilor» a Valahiei noastre:

Y escuche la famosa *Gatomaquia:*
Asi des de las Indias a Valaquia,
Corre tu nombre y fama
Que ya per nuestra patria se derrama.

Iar, dacă Mihai Viteazul însuși nu e pomenit, lângă «Grecul Pir și Romanul Scaevola», lângă «Juan de Espera en Dios» vedem răsărind acel «Transilvano» care nu e decât bietul

Sigismund Báthory, considerat, un timp, în Apus, ca un nou Godefroi de Bouillon.

Cu această apropiere care n'a fost relevată decât tot de mine, aiurea [1]), vreau să isprăvesc o comemorare menită să arăte și nației spaniole că, nu de astăzi sau de ieri, nimic din ce e latin nu ni-a fost vreodată străin, chiar dacă așa de rar, și numai ocazional, ceva despre noi a răzbătut în latinitatea apuseană.

[1]) V. în cartea mea *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și raporturile lor*, II, București 1920 (din «Studii și cercetări» ale Academiei Române, IV), p. 217, nota 4. Acolo se află tot felul de lămuriri asupra subiectului, și cu citații și traduceri din operă.

PREȚUL LEI 5.—